אגרות הראי"ה - כרך ג' - אגרת תתקמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אדר שני תרע"ט
נמען: הוריו (ולאמו ביידיש)

מר אייזנברג הביא מכתב מאביו ומתנה מאמו: שקדים ומרקחת מפירות הארץ. בהלכה, על דברי אביו בסוטה (סוף פרק משוח מלחמה) בעניין רשות ומצוה במלחמה: הרב קוק מיישב את דברי רש"י לפי ספר החינוך, שהיחיד חייב במלחמת שבעה עממים ובמחיית עמלק רק כשאין סכנה. מצוה המוטלת על הציבור אינה יוצאת מכלל 'וחי בהם' לגבי היחיד, ולכן היחיד שנזדמנה לו מלחמת רשות לבדו אינו נקרא עוסק במצוה. הרב קוק גם מסביר שמלחמת רשות באה מצד גזירת המלך בהסכמת בית דין של שבעים ואחד (סנהדרין כ ב). לאמו הרב קוק מודה על המתנה, ש'מזכירה הרבה ממעשה ידיך'.

עיקרי הדברים

- מתנה מהארץ.
- הלכה: מלחמת רשות ו'וחי בהם' (החינוך).
- מלחמת רשות כגזירת מלך.

נוסח האגרת

ב"ה, כ"ד אד"ר[1] עט"ת[2].

הורי היקרים עט"ר[3] ומחמדי לבבי שליט"א[4], מה נכבד היום אשר בו הגיעו לידינו ע"י[5] מר אייזנברג מכתב קודש דכאמו"ר[6] שליט"א, והתשורה היקרה מזמרת ארץ חמדה, מעשה ידי אמא היקרה תחי'[7], יחד עם דה"ש[8] המדוייק, אשר הי'[9] לנו לטל אורות ומשיב נפש. יחננו השי"ת[10] ברחמיו בקרוב לעלות אל הקודש ולחדות בחדות נועם פניהם המאירות בשמחות וגיל, בישועת ד' על עם קדשו וחבל נחלתו במהרה בימינו בקרוב. ועד"ת[11] שהעלה כבוד מ"א הרב שליט"א בהא דסוטה ס"פ[12] מ"מ[13], דרשות ומצוה דגבי מלחמה אינה כ"א[14] בערך של שתי מערכות זו לעו"ז[15], אבל לגבי מצוה אחרת לעולם חשובה מצוה, שהרי יש חומר גם

---

1 אד"ר - אדר ראשון
2 עט"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3 עט"ר - עטרת ראשי
4 שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5 ע"י - על ידי
6 דכאמו"ר - דכבוד אדוני אבי מורי ורבי
7 תחי' - תחיה
8 דה"ש - דהשם
9 הי' - היה
10 השי"ת - השם יתברך
11 ועד"ת - ועל דבר תורה
12 ס"פ - סוף פרק
13 מ"מ - מכל מקום
14 כ"א - כי אם
15 לעו"ז - לעומת זה

במלחמת רשות שאינה עומדת במקום פקו"נ[16], משא"כ[17] שארי מצות דוחי בהם כתיב. ובהורמנא דמי"א אמינא כמה מאירים ושמחים הם הדברים.

אמנם לישב די רש"י[18] דמשמע שאין מלחמת רשות פוטרת משום מצוה, יש לומר עפ"ד[19] החינוך שכתב גבי מלחמת ז' עממין ומצות מחייתן, וכן גבי מחיית עמלק, דהיחיד חייב בה דוקא כשאין בזה סכנה. ותמה עליו במנ"ח[20] שהרי מצות מלחמה יוצאה היא מן כלל זה דוחי בהם, דמצותה בכך להכנס בכלל סכנה. וצ"ל[21] דהחינוך ס"ל[22] דמצוה המוטלת על הציבור בכללו אם יש בה סכנה ליחיד א"ז[23] יוצא מכלל וחי בהם דהא ציבור לא מייתי, והיחיד אינו חייב בה מצד עצמו אלא מצד כלליות הצבור, ע"כ[24] אע"פ[25] שבכל מצות ציבור שאין בהם סכנה אין לנו לחדש שלא יהי'[26] נוהג בהם דין של וחי בהם, ויהיו חייבים בהם גם במקום סכנה לפרטים, אבל אם המצוה היא בתכונה כזו שיש בה סכנה לפרטים אנו אומרים שעדיין אין ראי'[27] שיהי'[28] גם היחיד חייב להעמיד עצמו בסכנה, כשאינו עם הציבור.

ע"כ ע"כ יחיד התנה יפה בחינוך שאינו חייב כ"א כשא"ב[29] סכנה, ולפ"ז[30] אין במלחמת רשות חומר יותר מאשר מצות, ומצות ציבור אחרת אם הי' בה צורך של סכנה ג"כ[31] היתה יכולה להיות מוטלת עלינו חובה, מאין התנגדות לכללא דוחי בהם, משום דציבור לעולם חיים, וכיון דמצוה זו רשות היא כשעומדת לנגדה חיוב של מצוה גמורה של חובת יחיד, אז צריכים לשקול הדבר איך הענין של חובת יחיד שבמצוה זו שהיא רשות עומד נגד חובת יחיד של מצוה. וא"כ[32] לפ"ד[33] החינוך גם מלחמת מצוה אין היחיד מצד יחידותו חייב בה במקום סכנה, וק"ו[34] מלחמת רשות, שא"ח[35] בה מצד היחידיות שלו במקום סכנה, א"כ[36] נוהג דין וחי בהם בדין היחיד בפרטיותו, וכיון שמצוה שעוסק בה זה היחיד או שנזדמנה לו, הרי הוא פוגע בה מצד יחידיות שלו, וביחידיות הרי גם בענין חובת מלחמה נאמרה וחי בהם כמש"כ[37], א"כ

---

16 פקו"נ - פיקוח נפש
17 משא"כ - מה שאין כן
18 רש"י - רבי שלמה יצחקי
19 עפ"ד - על פי דברי
20 במנ"ח - במנחת חינוך
21 וצ"ל - וצריך לומר
22 ס"ל - סבירא ליה
23 א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
24 ע"כ - על כן
25 אע"פ - אף על פי
26 יהי' - יהיה
27 ראי' - ראיה
28 שיהי' - שיהיה
29 כשא"ב - כשאין בו
30 ולפ"ז - ולפי זה
31 ג"כ - גם כן
32 וא"כ - ואם כן
33 לפ"ד - לפי דעתי
34 וק"ו - וקל וחומר
35 שא"ח - שאין חילוק
36 א"כ - אם כן
37 כמש"כ - כמו שכתב

שפיר אין הרשות דיחיד דוחה מצוה דיחיד. ועפ"ז[38] הי' אפשר לחדש עוד ולומר שכ"ז שהיחיד עומד במערכה בכלל הציבור חל עליו חובת ציבור דדוחה פ"נ[39], שהיא דוחה כל המצות, ק"ו[40] דכל המצות נדחים מפניה, אבל בזמן שאין היחיד עומד עם הציבור, אלא שנזדמן לו ביחידות לעסוק במלחמת הרשות, כמו שמצייר החינוך כשמזדמן ביחידות הריגת אחד מז' עממין או מזרע עמלק, וה"נ[41] משכח"ל[42] ביחיד ביחש למלחמת הרשות, וכיון שגם במלחמת חובה ומצוה לדעת החינוך אין ביחידות כח לבטל דין של וחי בהם, ק"ו שאין כח ביחידות של מלחמת רשות, ואז נפרך ק"ו דידן, ונשאר כח של רשות לגבי מצוה, ומתחייב במצוה, כיון שאינו נקרא עוסק במצוה.

וי"ל[43] עוד דעיקר מלחמת הרשות באה מצד דין גזירת מלך, כדתנן ומוציא למלחמת הרשות ע"פ[44] ב"ד[45] של שבעים ואחד (סנהדרין כ'[46]:), והיינו שהב"ד[47] מסכימים על גזירתו, דאילו היו מצוים היתה זו כבר מצוה לדי' הרמב"ם[48] מכלל לא תסור, וכ"מ[49] הלשון ומוציא ע"פ ב"ד, דעיקר הוא מה שהוא מוציא אלא שצריך ע"ז[50] הסכמת ב"ד שיתנו רשות ע"ז, והוי כמו רשות מצד ב"ד, וגבי מצות שמיעה למלך אע"פ שמצינו בה חומר שהעובר ע"ד[51] חייב מיתה, מה שא"כ[52] בכל מ"ע[53] שבתורה, מ"מ מצינו בה ג"כ צד קולא, שאינה עומדת אפילו בפני מצוה קלה, כמש"כ הרמב"ם פ"ג ה"מ[54] ה"ט[55], ולא עוד אלא אפילו כשעוסק בתורה, דקיי"ל[56] דכל מצוה מבטלין מד"ת[57] כשא"א[58] לעשותה ע"י אחרים, וכדאי' במו"ק[59] ט', ובירושלמי פ"ק[60] דברכות ה"ב ולגבי מצוה דשמיעה לגזירת מלך אמרי' בס"פ[61] נגמר הדין דילפי' ממיעוטא דרק, דבמקום מצוה אין שומעים לו, ואפילו ת"ת[62] אין מבטלין בשבילה, א"כ חידוש הוא

---

38 ועפ"ז - ועל פי זה
39 פ"נ - פיקוח נפש
40 ק"ו - קל וחומר
41 וה"נ - והכי נמי
42 משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
43 וי"ל - ויש לומר
44 ע"פ - על פי
45 ב"ד - בית דין
46 כ' - כבוד
47 שהב"ד - שהבית דין
48 הרמב"ם - רבי משה בן מימון
49 וכ"מ - וכן משמע; לפני "ש..."; וכל מקום / וכל מה
50 ע"ז - על זה
51 ע"ד - על דבר
52 שא"כ - שאם כן
53 מ"ע - מצות עשה
54 ה"מ - הני מילי (דברים אלו אמורים)
55 ה"ט - הא טעמא (זה הטעם)
56 דקיי"ל - דקיימא לן
57 מד"ת - מדברי תורה
58 כשא"א - כשאי אפשר
59 במו"ק - במועד קטן
60 פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו
61 בס"פ - בסוף פרק
62 ת"ת - תלמוד תורה

שחדשה תורה שמצות מלך אע"פ שיש בה חומר גדול של עונש מיתה, מ"מ יש בה ג"כ קולא גדולה שהיא נדחית מכל מצוה ותלמוד תורה. וא"כ נחשבת שפיר רשות לגבי כל המצות, ומלחמת רשות כל כוחה היא גזירת המלך, וכ"מ מד' הרמב"ם שתיאר ענין של מלחמת רשות להרחיב גבול ישראל, ולהגדיל את גדולתו ושמעו של המלך, וע"פ[63] זה הדרך אפשר לומר דבכל גוונא נחשבת מלחמת רשות לרשות לגבי כל מצוה.

ואין מחומר שלה פרכא כמו שאין פרכא מחומר של העונש דגזירת מלך שבכ"ז[64] יש בה ג"כ צד הקל כמש"כ, ויש בזה להאריך בענין דין ק"ו של עונש, ושל הדרגא של וחי בהם, ומסתעף הענין לאריכות במקצעות רבים. ואכמ"ל[65] בזה.

וע"ד[66] זמן שובנו בחסדי השי"ת לאה"ק[67], הנה קצת מתעכבים אנחנו בשביל צב"י[68] שי'[69] שחפצנו שיבא אלינו פה ונסע בע"ה[70] יחד, אמנם יש קצת עיכוב בזה ממניעות הזמן, וחוץ מזה נתעכבתי קצת בשביל עניני אה"ק[71], אבל כפי הנראה מה שיהי' אפשר לעשות לטובתם יהי' יותר אפשרי בע"ה ע"י מכתבים בבואנו שלם בע"ה לאה"ק.

ובאיזה אופן שיהי' יותר רצוי ומועיל לעניני הכלל ולהרמת קרן התורה ויראת ד', אם שתהי'[72] קביעות דירתנו ביפו או בירושלים ת"ו[73], כן יוכרע הדבר בע"ה כפי מה שנראה בשיקול דעת ישרה בהסכמת רבים ושלמים טהורי לבב, החפצים בבנין אה"ק ע"פ תוכן הקודש כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל עמו ב"י[74] באמת לאמתה. ליעבסטע און טהייערסטע מוטער לעבוואהל.

ב"ה[75] פאר דעם פערזענליכען גרוס וואס מיר האבען מקבל גיווען פון מר אייזענבערג. און דער פראזענט פון דיינע ליעבע ארבייט פון די מאנדלען מיט די איינגעמאכץ, וואס זיי זיינען אזוי נאבעל, אזוי העכסט איידעל און גוט אין טעם. עס האט מיר דערמאנט אן פיעלעס פון דיינע ליעבע ווערק טייערסטע מוטער. זאל אונז השי"ת מזכה זיין, אין גיכסטעין צו זעהען זיך על אדמת הקודש, און אין פריידען אלעס אלעס צו דערמאנען. ב"ה פאר אלע חסדים וואס ער האט מיט אונז ביז אהער געפירט, אן מיר האפען אויף להבא אויך צו זיין הייליגע גרויסען חסד. והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות. ומצפה לתשועת ד' אשר יפליא לעשות על עם קדשו, לרוממם ולנשאם, בכל פאר עולם ובכל הדרת קודש, לעשותם גוי אחד בארץ אשר בחר לו עדי עד, בעטרת אור תורה ורוממות חוסן קודש קדשים, בהוד פאר חי העולמים, עד עולמי עד.

בנכם עבדכם מצפה לשרתכם בקודש ביראת הכבוד ואה"ר[76],

אברהם יצחק הכהן קוק

---

63 וע"פ - ועל פי
64 שבכ"ז - שבכל זאת
65 ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
66 וע"ד - ועל דבר
67 לאה"ק - לארץ הקודש
68 צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
69 שי' - שיחיה
70 בע"ה - בעזרת השם
71 אה"ק - ארץ הקודש
72 שתהי' - שתהיה
73 ת"ו - תבנה ותכונן
74 ב"י - בני ישראל
75 ב"ה - ברוך השם
76 ואה"ר - ואהבה רבה

תרגום

אמא אהובה ויקרה מאד, חיי בטוב.

ב"ה על דרישת-שלום אישית שקבלנו ע"י מר אייזנברג, והמתנה של עבודתך החביבה של השקדים עם המרקחת, שהם כל-כך אצילי עדין וטוב בטעם. זה מזכיר לי הרבה ממעשה-ידיך האהוב, אמא יקירה מאד. יזכנו השי"ת להתראות במהרה על אדמת הקודש, ולהזכיר בשמחה הכל הכל. ב"ה על כל החסדים שהנהיג אותנו עד הנה, ואנו מקוים גם להבא לחסדו הגדול הקדוש.

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳